

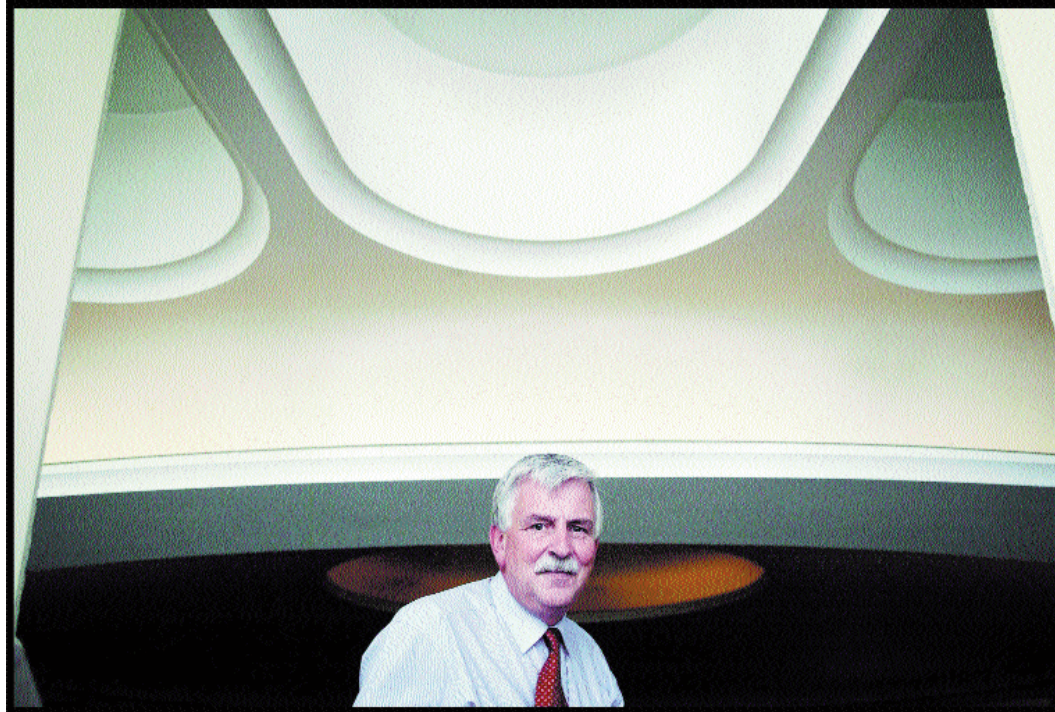
Eerste Nederlandse rechter in Joegoslavië-tribunaal

‘Elke keer moet ik terug naar de basis die de verschillende rechters bindt’

‘Judge Orie, U belt maar even als het gesprek is afgelopen’, zegt de persvoorlichter. ‘Dank u, maar dat is niet nodig’, reageert Fons Orie (1947), rechter bij het Joegoslavië-tribunaal. ‘Ik begeleid mijn gasten persoonlijk even naar de deur.’ Nederlandse rechters regelen dat soort zaken zelf. Ex-advocaat en ex-HR-lid Orie praat over zijn nieuwe baan en vraagt zich ten slotte af of het Internationaal Strafhof niet te politiek zal zijn.

Miek Smilde

freelance journalist

The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) in Den Haag is een wereld apart. Rechters uit totaal verschillende rechtsculturen buigen zich hier gezamenlijk over de misdrijven die ten tijde van de oorlog zijn gepleegd in het voormalige Joegoslavië. Het tribunaal – opgericht in 1993 – heeft een eigen statuut en eigen regels op het gebied van strafvordering. Het procesrecht is echter geen statisch gegevens, maar wordt voortdurend verder ontwikkeld. Juist dat is een van de aspecten die Orie, de eerste Nederlandse rechter bij het tribunaal, bijzonder aantrekt. ‘Je ziet het recht onder je handen groeien.’

Aanvankelijk was het procesrecht van het tribunaal sterk gericht op een systeem zoals de common law-landen – onder andere de Verenigde Staten en Groot-Brittannië – dat kennen. In een dergelijk systeem is het gebruikelijk dat zoveel mogelijk op de zitting

zelf gebeurt, het zogeheten onmiddellijkheidsbeginsel. Dat betekent bijvoorbeeld dat partijen op de zitting zelf getuigen horen. Een dergelijke manier van werken is arbeidsintensief en kost veel tijd. Mede om die reden is inmiddels bepaald dat in voorkomende gevallen ook gebruik mag worden gemaakt van schriftelijke getuigenverklaringen die zijn afgelegd tijdens het opsporingsonderzoek. Orie benadrukt dat deze rechtsontwikkeling het gevolg is van de gezamenlijke inspanningen van de rechters die verschillende achtergronden hebben.

‘Elk rechtsstelsel probeert op zijn eigen wijze een soort werkelijkheid te bepalen. Het gaat uiteindelijk om het vaststellen van een waarheid, niet eens de absolute waarheid, maar een soort waarheid die aan de hand van strakke normen wordt vastgesteld. Dat is voor mij een van de aantrekkelijke aspecten van dit

werk. Elke keer moet ik terug naar de basis die de rechters bindt.’

Harder oordelen

Hoewel Orie sinds november 2001 als rechter in het tribunaal actief is, voor in ieder geval de eerste termijn van vier jaar, is deze wereld hem niet vreemd. Al in 1995 zette hij voet in de rechtszaal, zij het aan de andere kant van de tafel. Destijds verdedigde hij, samen met zijn toenmalige kantoorgenoot Mischa Wladimiroff, de eerste verdachte van het tribunaal, Dusko Tadić. In die zaak stelden de raadsmanen onder andere de rechtmatigheid van het tribunaal aan de orde. Niet de Algemene Vergadering van de VN, maar de Veiligheidsraad had namelijk het tribunaal in het leven geroepen, en de centrale vraag was of de Veiligheidsraad daartoe wel bevoegd was. Het antwoord luidde bevestigend.

Orie dacht op dat moment nog niet ooit rechter bij het tribunaal te worden. Het tribunaal was al op Nederlands grondgebied gevestigd, en de griffier – zowel de vorige als de huidige, Hans Holthuis – had de Nederlandse nationaliteit. Een Nederlandse rechter lag niet erg voor de hand, vermoedde Orie. Toen het ministerie van Buitenlandse Zaken hem echter benaderde met de vraag of

verschillende rechters, juicht Orie in hoge mate toe, maar niet omdat een voormalig advocaat eerder geneigd is het standpunt van de verdediging in te nemen. Het kan zelfs andersom zijn, zegt Orie, bijvoorbeeld als de verdediging slordig is. ‘Dan kun je daar als rechter zelfs harder over oordelen.’

Die internationale regels staan helemaal aan het eind van het wetboek en daar was ik in mijn studie niet met de juiste intensiteit aan toegekomen

hij als kandidaat voorgedragen wilde worden, hoefde hij niet lang te aarzelen. De kandidaat-rechter draaide vervolgens mee ‘in een vreemde carrousel’ om steun te verwerven voor zijn kandidatuur. Daarbij boog hij zich bijvoorbeeld over de vormgeving van de door het ministerie betaalde flyers, die de kandidaten op het laatste moment naar de diverse staten sturen. Hij kreeg uiteindelijk 114 stemmen, waarmee hij de benodigde 96 stemmen ruimschoots verwierf.

Of zijn ervaring als advocaat bij het tribunaal hem heeft geholpen of juist heeft tegenwerkt, durft Orie niet te zeggen. Weliswaar is het in de Angelsaksische traditie gewoonte rechters te rekruteren uit de balie, maar in de continentale rechtscultuur is dat minder vanzelfsprekend. Zelf heeft hij het gevoel dat zijn ervaring als verdediger eerder een voordeel dan een nadeel is.

‘Ik heb vaker geroepen dat de beste rechters – van welk college dan ook – afkomstig zijn uit de advocatuur. Of dat waar is, is natuurlijk punt twee, maar de ervaring als advocaat helpt ontegenzeggelijk, in de Nederlandse context, en ook hier bij het tribunaal. Ik ben mij bijvoorbeeld beter bewust wat het betekent voor een advocaat om zelf op pad te moeten om de zaak op te bouwen. Een advocaat bij het tribunaal moet zelf zijn getuigen organiseren, er is geen rechter-commissaris die dat doet. Ik weet met andere woorden wat er allemaal bij de voorbereiding van een zaak komt kijken.’

Dat bij de samenstelling van de Nederlandse rechtscolleges ook rekening wordt gehouden met de achtergrond van de

Ondenikbaar

Tijdens zijn studie had Orie geen speciale belangstelling voor het internationaal strafrecht. Op het mondeling tentamen strafverordering moest hij de antwoorden over de internationale rechtshulp schuldig blijven. ‘Die internationale regels staan helemaal aan het eind van het wetboek en daar was ik niet met de juiste intensiteit aan toegekomen.’ Eenmaal wetenschappelijk medewerker, wakte een brief van een in het buitenland gedetineerde man zijn interesse. De man vroeg of het niet mogelijk was zijn straf in Nederland uit te zitten. De toenmalige hoogleraar strafrecht Melai stimuleerde zijn jonge medewerker de zaak eens uit te zoeken. ‘In Nederland was er op dat moment niet zoveel te doen op het gebied van het internationaal strafrecht, er waren misschien twee boekjes beschikbaar,’ herinnert Orie zich. ‘En er was Bart de Schutter uit België, die een soort introductie in het Europees recht gaf aan Amerikanen. Daar zat een stukje strafrecht in en dat ik mocht bijwonen.’ Zo ontwikkelde zich gaandeweg een carrière in de toen nog kleine wereld van het internationale strafrecht.

De mensen die Orie in die beginfase leerde kennen, bekleden inmiddels prominente posities binnen die wereld. Een wereld die er – door de komst van het Rwanda-tribunaal, het Joegoslavië-tribunaal en het toekomstige internationale strafhof – alleen maar groter op wordt. Orie heeft die ontwikkeling niet voorzien. ‘We hadden Neurenberg en Tokio gehad, een historisch moment dat achter ons lag. In de jaren

zeventig en tachtig was een internationaal strafhof ondenkbaar. Er was onvoldoende politiek draagvlak, we hebben er dertig jaar over gedaan om het begrip ‘agressie’ te definiëren en nog steeds kan het misdrijf agressie bij het Internationaal strafhof geen rol spelen.’

Hij koos in 1980 voor de advocatuur, en werkte tot zijn benoeming in 1997 in de Hoge Raad bij Wladimiroff & Spong. ‘Mijn wetenschappelijke artikelen kwamen altijd voort uit de casuïstiek’, zegt hij. ‘Ik ben een wetenschappelijk geïnteresseerd practicus. Of een in de praktijk geïnteresseerde wetenschapper. Geen van beide ben ik eigenlijk echt, ik begeef me op dat grensvlak.’

Ertoe dóén

Zaken waarin hij als advocaat op een kruispunt stond, herinnert Orie zich het best. Zaken waarin het erop aankwam, linksom of rechtsom. Hij noemt de zaak waarin het ging om de vraag of een Nederlander mocht worden uitgeleverd, en zo ja, onder welke voorwaarden. De onduidelijkheid was voor Orie reden om namens zijn cliënt te eisen dat de Staat niet zou uitleveren. Hij kreeg gelijk, uiteindelijk. ‘Het kort geding won ik, het appèl verloor ik, de AG bij de Hoge Raad concludeerde dat het cassatieberoep moest worden verworpen, maar de civiele kamer besliste anders. Dat is werken op het scherpst van de snede. Het gaat dan meestal om theoretische vraagstukken, maar wel om heel principiële. Deze kwestie heeft ertoe geleid dat Nederlanders niet meer mogen worden uitgeleverd zonder dat van tevoren de garantie is gegeven dat de Nederlandse rechter nog eens naar de opgelegde straf mag kijken in verband met de tenuitvoerlegging ervan in ons land. Wat ik heb gedaan is met andere woorden van invloed geweest. Mijn werk heeft ertoe gedaan.’

Dat de VS in het kader van een ander uitleveringsverdrag die garantie niet gemakkelijk geeft, althans op papier, is volgens hem een andere zaak.

De wil ertoe te doen, speelde ook een rol in de verdediging van Tadić. Meegetrokken in het kielzog van Wladimiroff voelde Orie ‘de historische plicht’ de zaak zo goed als maar mogelijk was op te pakken. ‘We hebben de zaak grondig aangepakt. Desondanks

waren onze verwachtingen van de scoringskans niet hoogge-spannen. Maar we realiseerden ons dat we de eersten waren. We hadden oprecht het idee dat als wij de zaak slecht zouden verdedigen er misschien een beslissing zou komen die invloed zou kunnen hebben op andere zaken die nog aan de orde moesten komen. We wilden niets over het hoofd zien, wilden alle aspecten aan de orde stellen. Niet alleen omdat het je plicht is als advocaat je cliënt zo goed mogelijk bij te staan, maar ook omdat onze opdracht veel verder reikte. Echt veel verder.' Het was 'vanzelfsprekend' dat daarbij de vraag aan de orde moest komen of het Joegoslavië-tribunaal wel rechtmatig was opgericht, zegt Orie. 'Wij vielen niet het tribunaal aan, wij verdedigden onze cliënt. Maar op onze eigen

Het procesrecht van het ICC is teveel het resultaat van onderhandelingen tussen vakjuristen en diplomaten, die sterk op de politiek zijn georiënteerd

wijze, op grond van juridische argumenten.' Tadić besloot uiteindelijk de verdediging in hoger beroep in handen van anderen te leggen. Orie was op dat moment al overgestapt naar de Hoge Raad. 'Ik was geloof ik een dag of vier officieel lid van de Hoge Raad toen ik een briefje van het tribunaal kreeg dat ik van mijn verplichtingen als verdediger was ontslagen. Ik wist überhaupt niet dat ik daarvan ontslagen moest worden, ik dacht dat ik dat zelf besliste.'

Dat hij niet tot zijn zeventigste advocaat zou blijven, stond bij voorbaat vast. 'Ik vond het een prettig idee om, al was het anoniem binnen een college, eens zelf te kunnen zeggen wat ik ervan vond,' motiveert hij zijn overstap naar de Hoge Raad. 'Als advocaat moet je verkondigen wat in het belang van je cliënt is. Dat heb ik al die jaren moeiteloos gedaan, ook in zaken waarin ik een ander standpunt zou hebben gehuldigd, ware ik daarin vrij geweest. Dat vrije wilde ik nog wel eens meemaken. En bovendien is het natuurlijk een eer als je voor de Hoge Raad wordt gevraagd. Zo ijdel ben ik dan ook wel weer.'

Hij geniet overigens buitengewoon verlot bij de HR, zolang hij rechter is in het Joegoslavië-tribunaal.

Te politiek

Op de vraag wat hem drijft in zijn vak, blijft het lang stil. 'Met een grondige kennis van zaken moet een stabiele balans worden gevonden', antwoordt hij uiteindelijk. 'Dat is voor mij essentieel, ik denk op alle rechts-terreinen, maar zeker ook in het strafrecht moet je weten waarover je het hebt, en binnen dat technische kader moet je een eerlijke balans vinden.' De techniek wordt nog wel eens onderschat, vindt Orie. 'Bevlogenheid is mooi meegenomen, maar kan nooit de techniek van het vak vervangen. En de techniek van het vak vindt haar basis ook in een balans. Als je je strafvordering goed kent, weet je dat het procesrecht het resultaat is van een afweging die de wetgever heeft gemaakt. Wat je als rechter in feite doet, is de balans in evenwicht houden in het individuele geval.'

De rechters van het Joegoslavië-tribunaal slagen er volgens de Nederlanders in de

balans te behouden. Natuurlijk komen daarbij ook meningsverschillen aan het licht, maar daarover zwijgt hij liever. 'Dan treed ik al snel in de zaken, en dat lijkt me niet verstandig.' Wel durft hij enige twijfel te uiten over de balans die dat andere strafhof, het International Criminal Court (ICC) in de toekomst moet vinden.

'Het statuut van de ICC, maar ook de 'rules of procedure and evidence' zijn het resultaat van compromissen tussen staten die niet alleen door juristen werden vertegenwoordigd, maar ook door diplomaten. Dat is bij het Joegoslavië-tribunaal veel minder het geval. Ik zeg niet dat ook wij geen compromissen sluiten, maar wij zijn wel rechters, niet blind voor onze achtergrond, maar toch, rechters, vakmensen. Ik ben soms een beetje bang dat het procesrecht van het ICC te veel het resultaat is van onderhandelingen, en daardoor in de praktijk moeilijk werkbaar is. Natuurlijk, ook het Nederlandse strafproces is gebaseerd op een politiek uitgangspunt. Het is bijvoorbeeld een politieke keuze geweest dat tegenwoordig meer aan de rol van het slachtoffer wordt gedaan. Maar de uitwerking van zo'n beginsel is bij ons minder politiek getekend. Het is meer het werk van vakjuristen. Bij de onderhandelingen over het procesrecht van het ICC moeten de vakjuristen er samen met diplomaten uitkomen, die sterk op de politiek zijn georiënteerd. Dat zou nog wel eens problemen op kunnen leveren.'